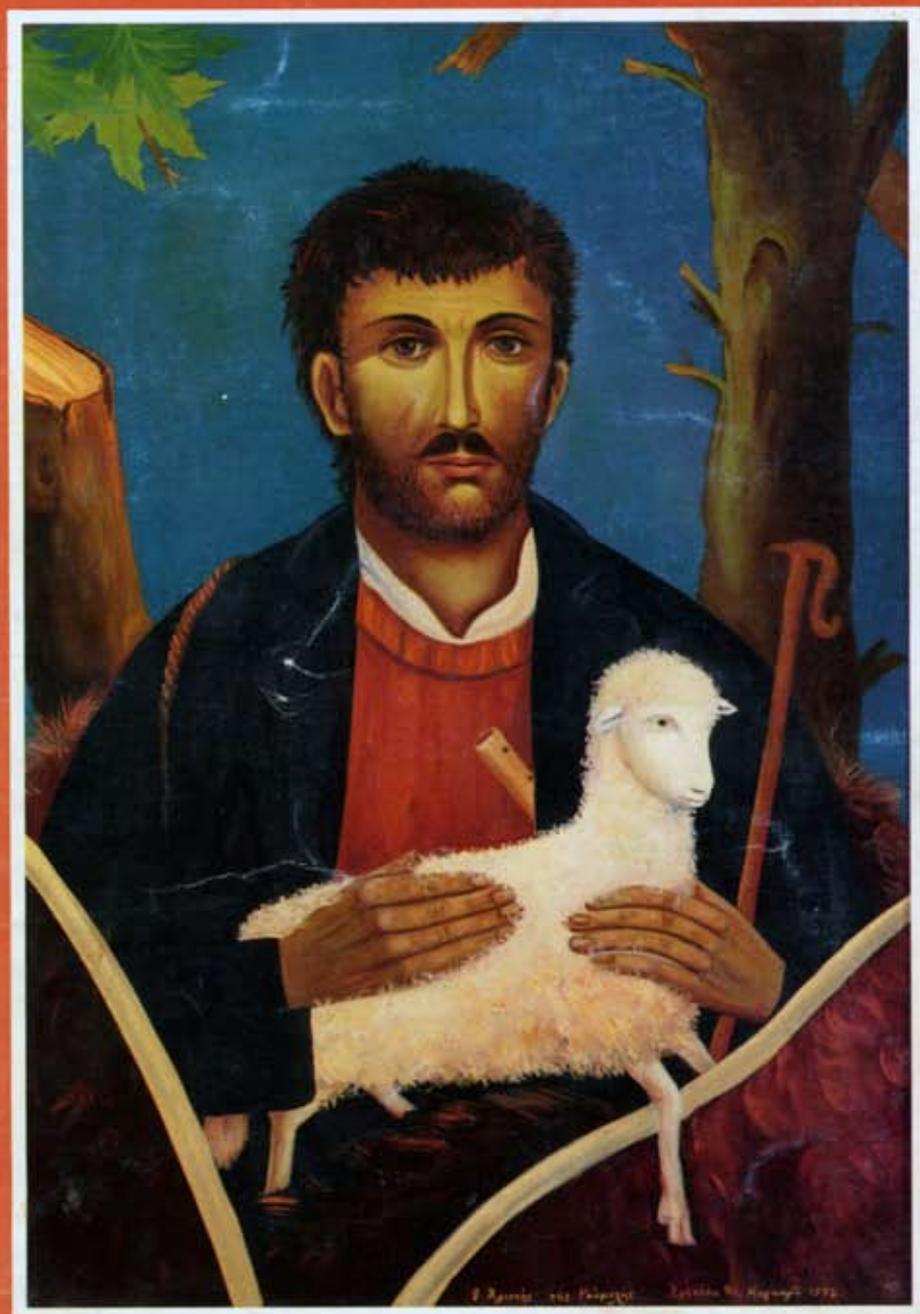

L'INSTITUT FRANÇAIS D'ATHENES

présente

CHRISTOS KAGARAS

Αυτή την ιστορία μου 'παν τ' άστρα

COLLECTIONS PRIVÉES

DU 3 AU 31 MARS 1988

ΓΑΛΛΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΘΗΝΩΝ * ΣΙΝΑ 31

*L'Institut Français
adresse ses vifs remerciements aux collectionneurs
dont les prêts généreux
ont permis la réalisation de cette exposition.*

*

*Το Γαλλικό Ινστιτούτο
απευθύνει τις θερμές του ευχαριστίες στους συλλέκτες,
των οποίων η ευγενική συνδρομή
επέτρεψε την πραγματοποίηση αυτής της έκθεσης.*

A LA FIN du 19e siècle et au cours de la première décennie du 20e, de grands noms des arts plastiques d'Europe, comme Gauguin par exemple, découvrirent parallèlement à la création plastique académique, l'existence d'une création artistique populaire qui se perpétuait avec dynamisme.

Leurs voyages dans des sociétés fermées, leur contact avec des cultures primitives ou nouvelles hors d'Europe, influèrent sur la pensée et l'œuvre de ces artistes. Ils firent ainsi connaître une réalité inconnue sans l'avoir inventée à des fins personnelles.

Pour que cette autre réalité prenne corps et

ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ του 19ου αιώνα και στην πρώτη δεκαετία του 20ού κάποιοι μεγάλοι επώνυμοι εικαστικοί καλλιτέχνες στην Ευρώπη, παράδειγμα ο Γκωγκέν, ανακάλυψαν πως παράλληλα με την έντεχνη εικαστική δημιουργία, αναπαράγεται δυναμικά και το είδος της λαϊκής καλλιτεχνικής εικαστικής δημιουργίας.

Από τα ταξίδια τους αυτοί οι καλλιτέχνες σε κλειστές κοινωνίες και την επαφή τους με άγνωστους αρχέγονους και νεώτερους πολιτισμούς έξω από την Ευρώπη επηρέασαν τη σκέψη και το έργο τους. Κι έτσι έφεραν στο φώς μιά άγνωστη πραγματικότητα χωρίς να την έχουν εφεύρει για ιδίους σκοπούς και συμφέροντα.

Les fleurs sauvages et les fleurs cultivées.

Τ' άγρια και τα ήμερα του κήπου.

acquière droit de cité dans la culture européenne, elle devait subir l'examen des critiques d'art à qui est dévolue, historiquement et spécifiquement, la tâche de définir les genres de l'écriture et le degré du sentiment tragique, dramatique ou lyrique dans l'art.

Paris, capitale des arts et carrefour de civilisations, possède alors les meilleurs critiques et historiens d'art.

Parmi les meilleurs d'entre eux, on compte incontestablement le critique d'art gréco-français, Christian Zervos et Elefthériadis, plus connu à Paris sous le nom de Tériade.

Zervos d'abord, puis Tériade ont fait connaître les conceptions nouvelles et les idées audacieuses de Gauguin et de ses émules européens.

Le représentant essentiel de ces conceptions,

Όμως για να πάρει σάρκα και οστά αυτή η άλλη πραγματικότητα και η κατάθεσή της στον ευρωπαϊκό αναπτυσσόμενο χώρο έπρεπε να περάσει στα χέρια των τεχνοκριτικών που τους έχει ανατεθεί ο ρόλος, ιστορικά και εξειδικευμένα, να προσδιορίζουν τα είδη της γραφής και το μέγεθος του τραγικού, του δραματικού και του λυρικού αισθήματος στην τέχνη.

Έτσι το Παρίσι, κέντρο τότε των τεχνών και σταυροδρόμι πολιτισμών, διαθέτει τους ικανότερους θεωρητικούς της τέχνης από την πλευρά των τεχνοκριτικών και ιστορικών τέχνης.

Εκείνος που ξεχωρίζει κορυφαίος ανάμεσα σ' αυτούς φαίνεται να είναι ο ελληνογάλλος τεχνοκριτικός Κριστιάν Ζερβός και ο Ελευθεριάδης, περισσότερο γνωστός ως Τεριάντ στο Παρίσι.

Zervos le trouve dans le Douanier Rousseau qu'il soutient et fait connaître avec succès. On distingue désormais avec précision la création plastique académique et la création plastique populaire.

Toutes les nations veulent alors leur Rousseau ou leur Théophilos, qui puisse représenter leur propre création populaire.

En Grèce, Tériade et ses amis avaient découvert Théophilos Hatzimichail, peintre populaire et plein de talent. Mais la différence était grande entre les conceptions que le milieu intellectuel grec de la génération (Thériade, Kondoglou, Ghicas, Pikionis, Katsimbalis, Séféris, Elytis) des années 1930 se faisait de l'art d'un Théophilos face à la création académique ou populaire, et celle de Christian Zervos en France.

En effet, la Grèce est un pays particulièrement fécond dans le domaine de la création plastique

Ο Ζερβός πρώτα και ο Τεριάντ αργότερα έμελλε να υλοποιήσουν τις πρωταρχικές αντιλήψεις και τολμηρές σκέψεις του Γκωγκέν και των άλλων ζωγράφων συναδέλφων του στην Ευρώπη.

Γι αυτές τις ιδέες ο Ζερβός πρότεινε και πρόβαλε επιτυχώς το ουσιαστικό παράδειγμά του, τον Ντουανιέ Ρουσσώ για την Γαλλία. Από τότε και μετά μιλάμε ξεκαθαρισμένα για την διπλή πραγματικότητα της έντεχνης και λαϊκής εικαστικής δημιουργίας.

Μετά απ' αυτό ψαχνόντουσαν όλα τα έθνη στον κόσμο να βρουν το δικό τους εικαστικό είδωλο αλά Ρουσσώ ή Θεόφιλο.

Στην Ελλάδα η παρέα του Τεριάντ βρήκε πράγματι τον χαρισματικό λαϊκό ζωγράφο Θεόφιλο Χατζημιχαήλ. Αλλά ο τρόπος χρήσης και η κατανόηση τόσο του Θεόφιλου άλλο τόσο και της έντεχνης ή λαϊκής εικαστικής δημιουργίας από

La fille de la Bible.

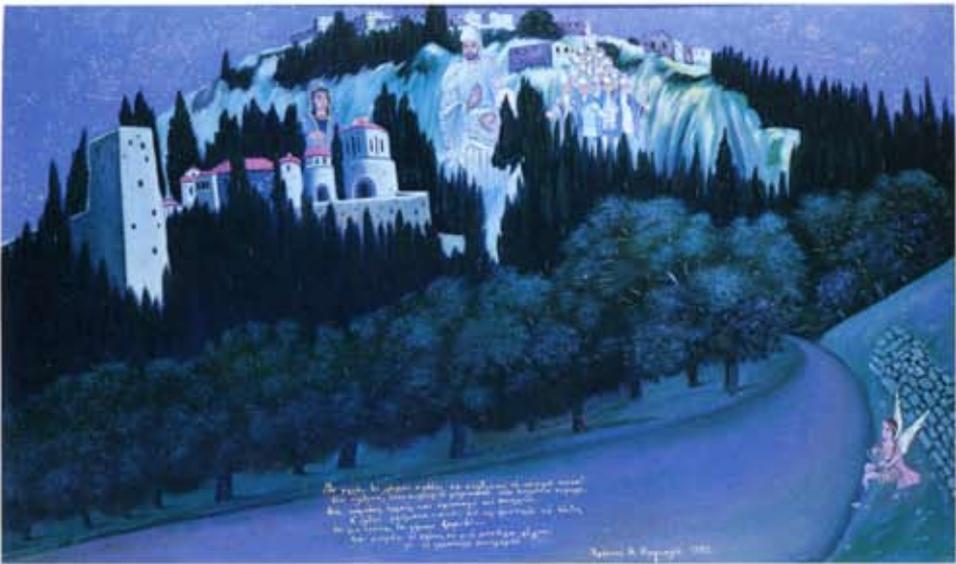
Η κόρη της Βίβλου.

populaire et elle a toujours opposé une vive résistance à toutes les tentatives de déformation intentionnelle de sa culture populaire. Trois millénaires de culture universelle et cinq siècles de culture populaire post-byzantine ont amené la Grèce à réagir contre l'académisme de l'Ecole de Munich et à faire un clivage entre la langue parlée grecque «démotique» et la langue savante «katharévoussa» pratiquée par les instances culturelles du pays. Toutes les tendances de la génération s'accordent sur un point : libérer la tradition artistique nationale. Il est un fait que ce furent les peintres populaires et non la tradition académique qui ont pris l'initiative de la résistance artistique et nationale durant la longue période d'occupation ottomane.

Au cours de la période 1920-1940, les principaux conflits de classe s'intensifiaient au grand jour et toute la société grecque s'enfonçait dans la ter-

rien πλευρά της αστικής προοδευτικής διανοήσης ως γενιά του '30 που είχε την πρωτοβουλία στις τέχνες στην Ελλάδα με τον Τεριάντ, τον Κόντογλου, τον Γκίκα, τον Πικιώνη, τον Κασιμπαλή, τον Σεφέρη, τον Ελύτη, διέφερε κατά πολύ από τις απόψεις τελικά του Κριστιάν Ζερβός, που αυτός εκπροσωπούσε στη Γαλλία τον ανοιχτό αριστερό στοχασμό και την πρωτοβουλία στις τέχνες.

Η Ελλάδα, χώρα ιδιαίτερης παραγωγής στον ευρωπαϊκό χώρο της αυθεντικής ανώνυμης και επώνυμης εικαστικής λαϊκής δημιουργίας, πρόβαλε σοβαρή αντίσταση κάθε φορά στις όποιες εκ προθέσεως παραποιήσεις του λαϊκού πολιτισμού της και κατέθεσε ένα τρισχιλιόχρονο προχριστιανικό πολυφωνικό οικουμενικό πολιτισμό κι ένα πεντακοσιόχρονο επίσης μεταβυζαντινό λαϊκό πολιτισμό νεώτερα και κάποια στιγμή έφτασε στην απόλυτη ανάγκη να ξεφορτωθεί επί

Là-haut le rossignol n'a pas chanté.

Εδώ ψηλά δε λάλησε αηδώνι.

leur idéologique et dans l'incertitude. Dans ce climat d'intolérance, au nom de principes idéologiques et politiques, les intellectuels bourgeois progressistes imposent avec fanatisme, Théophilos Hatzimichail et Makriyannis. Ils imposent Théophilos comme super star, le coupent de la création plastique anonyme grecque et, font d'un authentique fresquiste populaire post-byzantin un peintre de chevalet à l'euro péenne.

Ce n'est que 15 ans plus tard que la Grèce échappe à l'exclusivité de Théophilos, lorsque Pikionis découvre Paliouras et Stamatis Lazarou. Au cours de la décennie 1966-1976, on élargira encore ce cercle en y incluant Christos Kagaras, peintre de chevalet populaire le plus représentatif, et Alkiviadis Skoulas, d'Anoyia (Crète), sculpteur très doué sur pierre et sur bois et créateur d'objets plastiques peints, les célèbres figures de proue.

Theophilos était un fresquiste populaire, tandis que Panayotis Zographos qui décrit et représente les combats de 1821 comme les lui racontait Makriyannis, est un peintre populaire naïf. Pagonis, Rigas, Stamatélos, Christopoulos, Gatsas, les Chypriotes Kassialos et Argyrou, en tant que peintres primitifs et naïfs, complètent et bouclent en même temps le cercle de l'écriture plastique authentiquement populaire.

τέλους τον ζυγό του αστικού μεγαλοιδεατισμού που κουβάλησε άλλοτε την λόγια εικαστική σχολή του Μονάχου στην Ελλάδα και να ξεφύγει επίσης από το δίλημμα της καθαρεύουσας ή της δημοτικής γλώσσας, ποιά από τις δυό θαμίλαγε ο Έλληνας και ποιά θα λειτουργήσει στα ανώτερα κρατικά πνευματικά ιδρύματα της χώρας. Και οι δυό παρατάξεις της γενιάς του '30 συμφωνούσαν στα παραπάνω και προχωρούσαν μαζί σύμφωνες και στο τρίτο σημείο απελευθέρωσης της λαϊκής και έντεχνης καλλιτεχνικής εθνικής παράδοσης. Συμφωνούσαν ακόμα πως στην μακραίωνη τουρκική σκλαβιά του ελληνικού έθνους την πρωτοβουλία για εθνική αντίσταση και στην τέχνη την είχαν οι λαϊκοί καλλιτέχνες κι όχι οι έντεχνοι λόγω εθνικών και κοινωνικών όρων που τους επέβαλε η ιστορία.

Η εικοσαετία του 1920-1940 φανερά πιά επισημείωσε τις κορυφαίες ταξικές ρήξεις κι όλη η ελληνική κοινωνία περνάει στον ιδεολογικό ταξικό τρόπο και την αβεβαιότητα. Σ' αυτό το φανατισμένο κλίμα προβάλλεται στην Ελλάδα και ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ και ο Μακρυγιάννης από τις ιδεολογικές και πολιτικές θέσεις της αστικής προοδευτικής διανόησης της γενιάς του '30 με αγιορίτικο φανατισμό. Προβάλλουν τον Θεόφιλο εικαστικό είδωλο σούπερ στάρ και τον αποκόβουν από την ανώνυμη λαϊκή εικαστι-

1943

1943

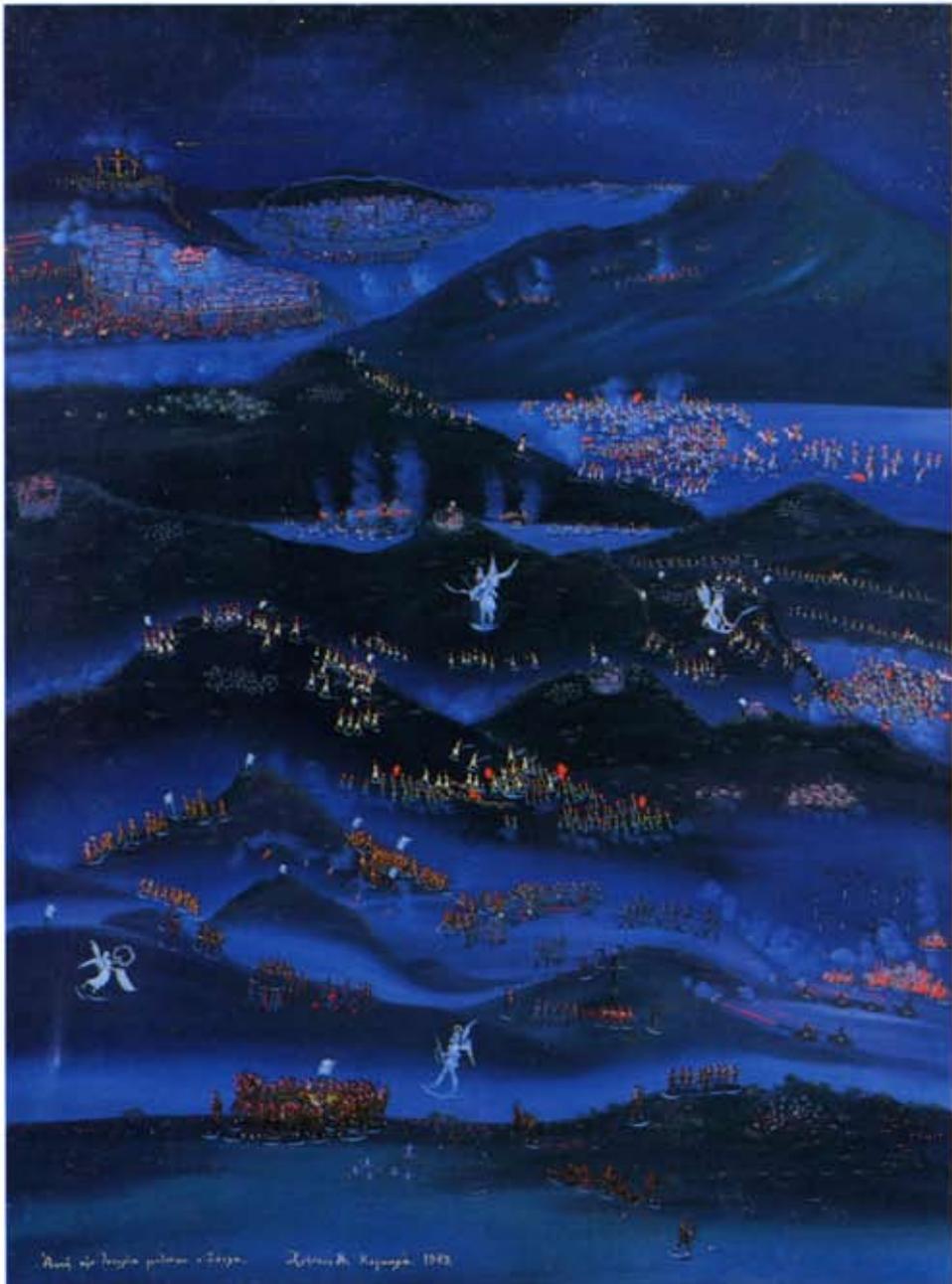

«Naïf» caractérise le peintre populaire «candide» et «spontané». Le primitif, lui, peint autant que possible comme les enfants cyclopiens. Le peintre populaire, au sens plein du terme grec, réunit les trois genres, car il a une connaissance plus étendue que les deux autres, de la création savante. Mais, au lieu de peindre un corps humain normal, il décide de le déformer, soit en le raccourcissant, soit en l'étirant, pour créer ses propres règles esthétiques d'équilibre et ses codes morphoplastiques d'écriture.

Avec ces dix ou, au maximum, quinze artistes plastiques grecs, authentiquement populaires, représentant les trois genres d'écriture que l'on a définis plus haut, se ferme déjà le cercle de la continuité. Les 200 ou 300 autres noms de pein-

κή ελληνική δημιουργία κι από χαρισματικός μεταβυζαντινός λαϊκός ζωγράφος τοιχογράφος που ήταν τον οδηγούν στο σφαγείο, ζωγράφος στο τελάρο αλλά ευρωπαϊκά.

Από την μονομέρεια του Θεόφιλου ξέφυγε η Ελλάδα 15 χρόνια αργότερα όταν βρέθηκε από τον Πικιώνη η περίπτωση του Παλιούρα και του Σταμάτη Λαζάρου. Στην δεκαετία 1966-76 διευρύνεται ο κύκλος αυτός ακόμα περισσότερο παίρνοντας μέσα του τον Χρήστο Καγκαρά, κατ'εξοχή λαϊκό ζωγράφο του τελάρου και τον Αλκιβιάδη Σκουλά απ' τα Ανώγεια της Κρήτης, χαρισματικό εικαστικό καλλιτέχνη της ανάγλυφης γλυπτικής στην πέτρα και στο ξύλο και της ολόγλυφης χρωματισμένης σαν τα εικαστικά είδωλα, τα γνωστά ακρόπρωρα.

Cette histoire, ce sont les astres qui me l'ont dite.

Αυτή την ιστορία μου 'παν τ' άστρα.

tres appelés «populaires» par les marchands d'œuvres d'art, sont populistes, popularisants ou le plus souvent pseudo populaires. Et la confusion grandit avec l'inclusion des peintres populaires de formation savante dans le cercle des vrais peintres populaires.

Panayotis Tzélépis, ami de Christian Zervos, travailla de longues années après la guerre, dans les bureaux de Le Corbusier. Architecte d'avant-garde de la génération de 1930, continuateur inspiré des idées progressistes de Kostas Maléas en architecture, il écrivit, après son maître, un livre sur «L'architecture populaire de Grèce», ainsi qu'un ouvrage, publié seulement en français, «Les Villages d'enfants», dans lequel il analyse les idées architecturales qu'il mit en œuvre dans la conception des bâtiments qu'il construisit

Ο Θεόφιλος ήταν λαϊκός ζωγράφος τοιχογράφος ενώ ο Παναγιώτης Ζωγράφος που περιέγραψε και κατέγραψε τις μάχες του 1821, όπως του τις αφηγήθηκε ο Μακρυγιάννης, είναι ναϊφ λαϊκός ζωγράφος. Ο Παγώνης, ο Ρήγας, ο Σταματέλος, ο Χριστόπουλος, ο Γκάτσος, οι κύπριοι Κάσσιαλος και Αργυρού συμπληρώνουν και κλείνουν συνάμα τον κύκλο της αυθεντικής λαϊκής εικαστικής γραφής ως πριμιτίφ και ναϊφ.

Ναϊφ λαϊκός καλλιτέχνης σημαίνει «αφελής» και «πηγαίος». Ο πριμιτίφ ζωγραφίζει όσο μπορεί σαν τα κυκλώπια παιδιά. Ο λαϊκός, κατά την πλήρη έννοια του ελληνικού όρου, συνθέτει και τα τρία είδη, γιατί συμβαίνει να ξέρει κάτι περισσότερο από τους δυο άλλους πρώτους για την έντεχνη δημιουργία, αλλά αποφασίζει αντί να ζωγραφίσει ένα κανονικό ανθρώπινο σώμα,

à Pentéti et à Voula, pour le compte de PIKPA (Fondation Patriotique de Prévoyance et d'Assistance sociales). Cet homme de lettres et d'arts, d'une sagesse indéniable, fut à l'origine de la rencontre de Kagaras avec Christian Zervos. Dans une lettre à Tzélépis, Zervos parle en ces termes chaleureux de la peinture de Christos Kagaras :

«...Il vaut la peine que tu suives l'évolution de sa sensibilité et de sa force d'expression plastique... Il a raison de peindre des scènes de la vie des bergers, de paysans au travail, des scènes de fêtes patronales et de marchés de campagne. C'est grâce à elles que son imagination se développe d'une manière plus vraie... Le tableau

αυτός το παραμορφώνει μικραίνοντάς το ή μεγαλώνοντάς το προκειμένου να διαμορφώσει τους δικούς του αισθητικούς κανόνες ισορροπίας και μορφοπλαστικούς κώδικες γραφής.

Μ' αυτούς τους 10 ή το πολύ 15 αυθεντικούς λαϊκούς εικαστικούς καλλιτέχνες της Ελλάδας των τριών ειδών της λαϊκής γραφής, όπως διευκρινίστηκε, κλείνει κιόλας ο κύκλος της συνέχειας. Τα άλλα 200 και 300 ονόματα που κυκλοφορούν σαν λαϊκοί από τις θέσεις της εμπορίας της τέχνης, είναι λαϊκίστικοι ή λαϊκοφανείς και ψευτολαϊκοί περισσότερο, και κάποτε η σύγχυση μεγαλώνει με την ένταξη των εντεχνολαϊκών στο χώρο των γνήσιων λαϊκών.

Ο Παναγιώτης Τζελέπης, φίλος του Κριστιάν

L'Aigle de Rouméli.

Ο αητός της Ρούμελης.

aux fleurs sauvages est parfait. Chose curieuse, il rappelle des toiles analogues du Douanier Rousseau, dont certainement, il n'a jamais vu d'œuvres...

«... Dans ses portraits, les visages existent. Ils s'accrochent comme les vrais visages et s'impriment dans la mémoire... Continue à encourager ses dons... Christian Zervos, Paris».

Le critique d'art Panos Karavias a appelé Chr. Kagaras «le roi de la verdure». Tandis que le peintre Alékos Condopoulos se disait «prisonnier du charme de son immédiateté et de son réalisme magique». Le peintre français Yves Alix disait que «ses portraits témoignent d'une très forte personnalité et les collectionneurs trouveront dans ses tableaux la fraîcheur qui manque au monde de la peinture».

Ζερβός στο Παρίσι, δούλεψε πολλά χρόνια κι αυτός στα γραφεία του Λε Κορπυζιέ μεταπολεμικά. Υπήρξε πρωτοπόρος αρχιτέκτονας της γενιάς του '30 στην Ελλάδα και ήταν εμπνευσμένος συνεχιστής των προοδευτικών ιδεών του Κώστα Μαλέα στην αρχιτεκτονική κι έγραψε μετά τον Μαλέα το δικό του βιβλίο «η Λαϊκή Αρχιτεκτονική της Ελλάδας». Έγραψε επίσης και δεύτερο βιβλίο που κυκλοφόρησε μόνο στα γαλλικά «Τα παιδικά χωριά», το οποίο αναλύει τις αρχιτεκτονικές του ιδέες για τα κτίρια που έφτιαξε για λογαριασμό του Ιδρύματος του ΠΙΚΠΑ στην Πεντέλη και στη Βούλα. Αυτός ο σοφός αναμφισβήτητος άνθρωπος των γραμμάτων και των τεχνών στην Ελλάδα έγινε αιτία να γνωριστεί ο Καγκαράς με τον Κριστιάν Ζερβός. Κι ο Κριστιάν Ζερβός με επιστολή του προς τον αρχι-

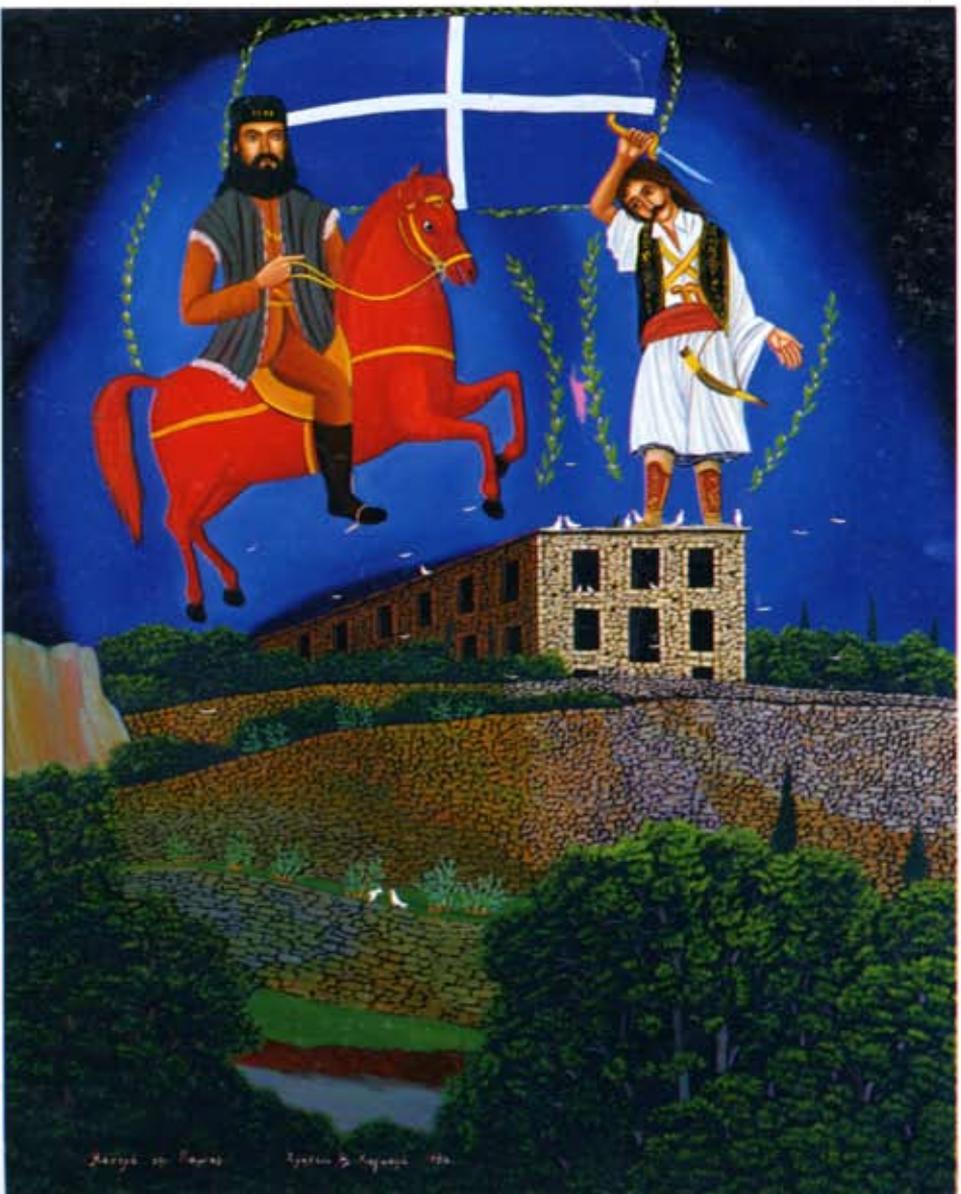

Porteur de Rameaux de Lamia.

Βαϊοφόρος της Λαμίας.

Forteresses de Lamia.

Κάστρα της Λαμίας.

Dernière fête populaire.

Τελευταίο πανηγύρι.

De même, le critique d'art français, Jacques Dupin, estime que Christos Kagaras «possède une grande fraîcheur et la force d'un visionnaire».

Lors d'une récente exposition de Chr. Kagaras, Vasso Katrakis déclarait de son confrère : «Il a acquis une plus grande assurance. Il peut tout faire, sans crainte. C'est une peinture de la joie».

Il est incontestable que le peintre populaire Chr. Kagaras exprime au mieux sa conscience picturale quand il utilise le matériau social que lui fournit la société grecque fermée des agriculteurs et éleveurs. Mais son sentiment et son discours plastiques prennent aussi une dimension épique et deviennent conscience artistique lorsqu'il raconte les hauts faits de l'histoire grecque, de la même façon que Panayotis Zographos, Théophilos, Lazarou, Skoulas.

Tous les peintres populaires chantent en effet de manière sincère aussi bien la légende d'Homère, d'Hector, d'Hécube, de Minos, d'Ithaque, de Makriyannis, du Père Kosmas, de Karaiskakis, que les combats de l'homme aux Thermopyles, à Marathon, à Gorgopotamos, le deuil populaire pour Aris Vélouchiotis, les fleuves légendaires, les dures montagnes. Ils portent en eux, en toute innocence, toute la genèse mythique de leur patrie, de la mer et de la religion, les cendres de Rigas Féraios et bien d'autres visions profondes. Kagaras porte plus particulièrement en lui, avec une force équivalente, le martyr d'Aris Vélouchiotis, du Père Kosmas et de la Mère du Christ. Le martyr doux et amer de la Mère du Christ, il le ressent comme la passion humaine la plus élevée, telle que la peinture byzantine l'a universellement représentée. A travers la Mère du Christ, les peintres populaires saisissent leurs propres visions universelles.

τέκτονα Πάνο Τζελέπη γράφει αυτά εδώ τα θερμά λόγια για την ζωγραφική του Χρ. Καγκαρά : «... Αξίζει να παρακολουθήσεις την εξέλιξη της ευαισθησίας του και την πλαστική του δύναμη... Είναι ορθό να ζωγραφίζει σκηνές απ' τη ζωή των βοσκών, των χωρικών που εργάζονται. Σκηνές από πανηγύρια και αγροτοπάζαρα. Μ' αυτές αναπτύσσεται γνησιότερα η φαντασία του... Ο πίνακας με τ' αγριολούλουδα είναι άριστος. Και, πράγμα περίεργο, θυμίζει ανάλογα έργα του Ντουανιέ Ρουσσώ, ενώ είναι βέβαια πως δεν θάχει δει ποτέ έργο του.

Στα πορτραίτα του τα πρόσωπα είναι υπαρκτά. Σαν αληθινά σ' αγκιστρώνουν και αποτυπώνονται στη μνήμη... Συνέχισε να ευνοεί τα χαρίσματά του... Κριστιάν Ζερβός, Παρίσι».

Ο τεχνοκριτικός Πάνος Καραβίας είπε πως είναι ο βασιλιάς του πράσινου. Ενώ ο ζωγράφος Αλέκος Κοντόπουλος, πως είναι δέσμιος της γοητείας της αμεσότητας και του μαγικού ρεαλισμού. Ο γάλλος ζωγράφος Yves Alix έγραψε πως τα πορτραίτα του δείχνουν μία πιά δυνατή προσωπικότητα κι ότι οι συλλέκτες θα βρουν στους πίνακές του την φρεσκάδα που λείπει απ' τον κόσμο της ζωγραφικής.

Επίσης ο γάλλος τεχνοκριτικός Jacque Dupin εκτίμησε πως ο Χρήστος Καγκαράς «έχει μεγάλη δροσιά και δύναμη οραματιστή».

Η Βάσω Κατράκη είπε βλέποντας μία πρόσφατη έκθεση του ζωγράφου συναδέλφου της Χρήστου Καγκαρά πως «απέκτησε μεγαλύτερη βεβαιότητα και μπορεί να κάνει άφοβα τα πάντα. Είναι μια ζωγραφική χαράς».

Αναμφισβήτητα ο λαϊκός ζωγράφος Χρήστος Καγκαράς διαμορφώνει την εικαστική του συνείδηση έξω στο κοινωνικό υλικό της αγροτοποικιμικής κλειστής ελληνικής κοινωνίας. Το

Attirée.

Ελκόμενοι

L'air de la campagne, les nymphes, les amours cachées et le mystère de la nuit donnent prétexte à de profondes émotions. Y évolue un monde mythique avec ses chevaux ailés, ses oiseaux de rêve, ses tendres et étranges petits monstres qui gardent les fontaines et ouvrent les sources mythiques aux assoiffés. Aux bons, ils accordent l'hospitalité et donnent la vie qu'ils retirent aux méchants. Ils assistent l'homme dans ses soucis quotidiens. Et tout devient relation psychique et intellectuelle avec l'homme. La longue tradition de chaque peuple a modelé ces symboles de bonheur. A travers eux, l'homme transforme la dure réalité quotidienne en rêve, en liberté, en création incarcérable.

εικαστικό αίσθημά του και ο λόγος του παίρνει επίσης επική διάσταση και γίνεται η συνισταμένη πανελληνία καλλιτεχνική συνείδηση, εκφράζοντας τις κορυφώσεις της ελληνικής ιστορίας παρόμοια όπως τις συνθέτουν και οι ομότεχοί του Παναγιώτης Ζωγράφος, Θεόφιλος, Λαζάρου, Σκουλάς.

Όλοι τους οι λαϊκοί εικαστικοί καλλιτέχνες τραγουδούν άδολα και ανυποψίαστα τον μύθο του Ομήρου, του Έκτορα, της Εκάβης, του Μίνα, της Ιθάκης, του Μακρυγιάννη, του Πάτερ Κοσμά, του Καραϊσκάκη, τις μάχες του ανθρώπου στις Θερμοπύλες, στον Μαραθώνα, στον Γοργοπόταμο, το λαϊκό θρήνο για τον Άρη Βελουχιώτη, τα μυθικά ποτάμια, τα σκληρά βουνά.

Gorgopotamos.

Γοργοπόταμος.

Ecrire sur les peintres populaires, c'est écrire sur le peuple éternel. Le peuple au visage tantôt lumineux, tantôt ensanglanté, qui cisèle au fronton du monde les mots liberté, sacrifice, création.

C'est un respect et une admiration totale que nous avons pour les peintres populaires parce qu'ils nous offrent, sous une forme sincère, condensée et dynamique, les activités infinies de la nature, de la société et de l'histoire de chaque nation.

Telle est l'œuvre de Christos Kagaras, qui, avec le temps a atteint les sphères chaudes de la création et de l'évolution en ouvrant près de dix cycles thématiques bien à lui, pour jouer, avec un entrain fécond, de l'écriture du peintre naïf, primitif et populaire.

Κουβαλούν οι λαϊκοί, εθώς, όλη τη μυθογένεση της πατρίδας, της θάλασσας, της θρησκείας. Κουβαλούν τις στάχτες του Ρήγα Φεραίου και τόσα άλλα βαθεία οράματα. Ο Καγκαράς ιδιαίτερα κουβαλά μέσα του το μαρτύριο του Άρη Βελουχιώτη, του Πάτερ Κοσμά και της Μάνας του Χριστού ισοδύναμα. Το γλυκό και πικρό μαρτύριο της Μάνας του Χριστού, το βλέπει σάν το υψηλότερο ανθρώπινο πάθος, καθώς έτσι το συνέθεσε οικουμενικά και η βυζαντινή ζωγραφική. Με την Μάνα του Χριστού πίνουν και οι λαϊκοί τα δικά τους οικουμενικά οράματα.

Ο αέρας της υπαίθρου με τις νεράιδες, οι κρυφοί έρωτες και το μυστήριο της νύχτας δίνουν αφορμές για βαθύτερες συγκινήσεις. Κυλάει μέσα τους ένας μυθικός κόσμος με πηγάσσους, με

Martyres de la liberté.

Μάρτυρες της λευτεριάς.

Le cycle des fêtes patronales, les portraits, les fleurs, la guerre civile, les printemps, la peinture hagiographique populaire byzantine libérée, composent tout un cycle magique du rêve et de la réalité, en passant à travers le réalisme magique, l'immédiateté, les transformations de l'art pictural qui devient porteur d'un message poétique dense, et passage au discours pictural. La sagesse populaire du cœur enivre et réchauffe les visions et l'idéologie, l'acte quotidien dans leur représentation les sanctifie, le profond mystère de la vie et de l'art les développe et les parachève.

Kagaras s'est jeté corps et âme dans cette action sociale et dans la grandiose résistance nationale. Il a traversé le cauchemar de l'expérience traumatisante de la guerre civile en Grèce de 1945 à 1955.

Chr. Kagaras est sans doute le dernier peintre populaire vivant à appartenir au cercle séculaire de la culture plastique populaire post-byzantine.

La décision de l'Institut français de présenter

ονειρικά πουλιά, με αλλόκοτα τρυφερά τερατάκια που φυλάνε στις βρύσες και ανοίγουν τις μυθικές πηγές στους αποσταμένους. Δίνουν φιλοξενία στους καλούς και ζωή και την παίρνουν από τους κακούς. Παραστέκουν στις ανάγκες του ανθρώπου ζυμωμένες με την καθημερινότητα κι όλα μεταμορφώνονται σε ψυχικές και νοητικές σχέσεις με τον άνθρωπο. Έτσι τα έφτιαξε η μακρόχρονη παράδοση του κάθε λαού αυτά τα ευτυχισμένα σύμβολα. Μέσω αυτών μεταβάλλει ο άνθρωπος τη σκληρή πραγματικότητα και καθημερινότητά του σε όνειρο, σε ελευθερία, σε ασίγαστη δημιουργία.

Γράφοντας κανείς για τους λαϊκούς είναι σαν να γράφει για ένα αιώσιο λαό. Ένα λαό πότε με το πρόσωπο ολόφωτο και πότε ματωμένο να σμιλεύει στη μετώπη του κόσμου τις λέξεις ελευθερία, θυσία, δημιουργία.

Ο σεβασμός και ο θαυμασμός μας για τους λαϊκούς πηγάζει ακέραια γιατί άδολα και με δυναμική συμπύκνωση προσφέρουν τις άπειρες

Manemvassia.

Μονεμβασιά.

Kileler.

Κιλελέρ.

Une nuit d'avril.

Μιά νύχτα τ' Απρίλη.

au public athénien une rétrospective de l'œuvre de Kagaras se justifie pleinement : arrivé à la septième décennie de sa vie, le peintre a atteint, avec ses compositions monumentales le plus haut niveau de son art.

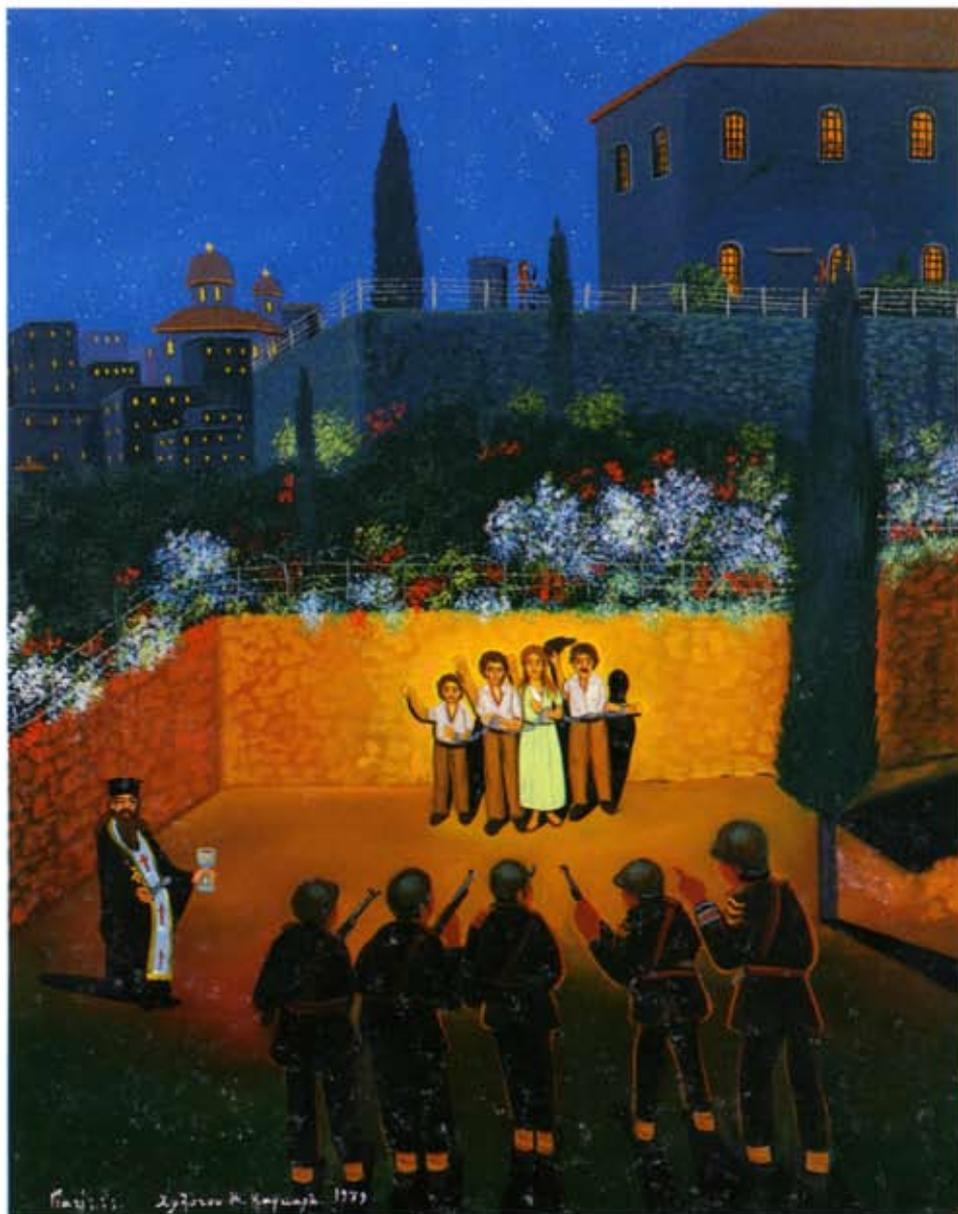
Certains théoriciens de l'art, des propriétaires de galeries, des commerçants, des nations même s'efforcent d'introduire la production industrielle dans les arts plastiques, en prenant soin que leurs fausses productions plastiques ressemblent aux authentiques créations de l'art populaire. Ce phénomène est un jeu et une crise de notre époque. La Yougoslavie, par exemple, a commencé à former dans des écoles, des artistes populaires naïfs et primitifs, dans le but de créer un commerce florissant avec les autres pays d'Europe.

On a récemment publié en Grèce un ouvrage

λειτουργίες της φύσης, της κοινωνίας και της ιστορίας του κάθε έθνους.

Τέτοιο είναι το έργο του Χρ. Καγκαρά και με το χρόνο έφτασε σε ζεστές σφαίρες δημιουργίας και εξέλιξης κι άνοιξε 10 σχεδόν αυτόνομους θεματικούς κύκλους δικούς του για να παίξει με κέφι γόνιμο ανάμεσα στη γραφή του ναΐφ, πρωμιτίφ και λαϊκού ζωγράφου στο τελάρο.

Ο κύκλος των πανηγυριών, τα πορτραίτα, τα λουλούδια, το αντάρτικο, οι άνοιξες, η λαϊκή βυζαντινή αγιογραφία ζωγραφικά απελευθερωμένα συνθέτουν έναν ολόκληρο μαγικό κύκλο του ονείρου και της πραγματικότητας περνώντας μέσα από τον μαγικό ρεαλισμό, την αμεσότητα, τις μεταμορφώσεις της ζωγραφικής τέχνης που γίνεται σχεδία πυκνού ποιητικού αισθηματος και περάσματος στον εικαστικό λόγο. Ορά-

Pourquoi ???

Γιατί ;;;

sur les peintres naïfs qui en présente un nombre de beaucoup supérieur à celui des 10 ou 15 peintres authentiquement populaires de Grèce. Ceci constitue une falsification de la vérité et une menace contre l'authenticité des quelques artistes du genre qui restent.

Chr. Kagaras peint depuis 60 ans. Son psychisme pictural, aux prises avec le sentiment érotique et social, évolue dans de puissantes compositions épico-lyriques, délirantes de couleurs. Il appréhende la nature « en flagrant délit » et c'est de là que naissent le réalisme magique, le charme de l'immédiateté, la conviction de ses recherches morphoplastiques avec ses dilemmes, son indomptable conscience picturale de résistant, et le cycle idéologique, plein de chaleur, de la guerre civile avec en coryphée de la tragédie, Aris Vélouchiotis, le saint des montagnes de Roumélie, qu'il fait

ματα, ιδεολογία, όλα τα μεθάει και τα ζεσταίνει η λαϊκή σοφία της καρδιάς, τα καθαγιάζει η καθημερινή πράξη στη ζωγραφική τους, τα προχωράει και τα ολοκληρώνει το βαθύ μυστήριο της ζωής και η τέχνη.

Ο Καγκαράς καταδύθηκε με σώμα και ψυχή σ' αυτή την κοινωνική πράξη και στο μεγαλείο της Εθνικής Αντίστασης και πέρασε ο ίδιος μέσα από τον εφιαλτικό κύκλο της τραυματικής εμπειρίας του εμφυλίου πολέμου στη δεκαετία 1945-1955 στην Ελλάδα.

Ο Χ. Καγκαράς είναι ο τελευταίος μάλλον λαϊκός ζωγράφος που ζει από τον μακραίωνα κύκλο του μεταβυζαντινού λαϊκού εικαστικού πολιτισμού.

Η απόφαση του Γαλλικού Ινστιτούτου να τον παρουσιάσει με αναδρομική έκθεση στο αθηναϊκό κοινό είναι ίσως η πιό δικαιολογημένη από-

se rencontrer, dans et en dehors de l'histoire, sur ses toiles, avec le Père Kosmas, Karaiskakis, Papaflessas, les Kolokotronis bardés d'armes sur leurs chevaux, et les âmes planant sur les cimes de l'Olympe.

Les œuvres que l'Institut français présente aujourd'hui dans cette rétrospective ne constituent qu'une petite partie des milliers de celles que le peintre a exécutées durant sa vie. Ce sont des œuvres sévèrement sélectionnées et c'est peut-être pourquoi elles forment un ensemble qui donne au visiteur une première idée essentielle de la création personnelle du peintre. Les toiles proviennent pour la plupart de collections particulières. Toute l'œuvre de Kagaras antérieure à

φαση κι ενέργεια τώρα που έφτασε στην ανώτερη κλίμακα εξέλιξής του με τα μεγάλα μεγέθη των εικαστικών του συνθέσεων και στις 7 δεκαετίες της ζωής του.

Κάποιοι θεωρητικοί τέχνης, γκαλερίστες, έμποροι ακόμα και έθνη προσπαθούν να περάσουν την βιομηχανική παραγωγή έργων και στις λαϊκές εικαστικές τέχνες φροντίζοντας να μοιάζουν τα κύβδila εικαστικά τους είδωλα με τα γνήσια λαϊκά. Είναι παιχνίδι και κρίση μάλλον των καιρών, αυτό το φαινόμενο. Η Γιουγκοσλαβία, για παράδειγμα, έχει αρχίσει και βγάξει από σχολές ναϊφ και πριμιτίφ λαϊκούς εικαστικούς καλλιτέχνες για να πετύχει καλό εμπόριο με τις έξω ευρωπαϊκές χώρες.

La Femme de la terre.

Η Κυρά της γής.

1966 est perdue. Seules existent, mais restent encore peu connues, ses œuvres de peintre religieux, activité qu'il a exercée pendant 13 ans : une soixantaine d'églises de Roumélie ont été décorées par lui, dont onze selon la manière populaire. Les autres ont été décorées dans l'esprit de la tradition populaire de la peinture hagiographique byzantinisante, à fins alimentaires. Il faut rappeler qu'il a peint les murs du Musée anthropologique de Petralona en Chalcidique en 1980, de même nous devons signaler l'intérêt particulier des textes accompagnant ses tableaux.

S'étant évadé de la peinture religieuse, il est passé, avec le passeport de dernier peintre populaire à la peinture «en puissance».

Le cercle de son aventure picturale personnelle se fermera définitivement avec l'écriture dyna-

Πρόσφατα εκδόθηκε στην Ελλάδα βιβλίο με λαϊκούς καλλιτέχνες που ξεπερνάει κατά πολύ τον αριθμό των 10 και 15 αυθεντικών εικαστικών λαϊκών καλλιτεχνών της Ελλάδας. Αυτό κίόλας είναι μιά παραχάραξη της αλήθειας και ο κίνδυνος ενεδρεύει και απειλεί πάντα να αλλοιώσει την γνησιότητα και των ολίγων καλλιτεχνών του είδους που απόμειναν.

Ο Χ. Καγκαράς ζωγραφίζει 60 χρόνια. Και θα πρέπει να το πούμε ευθέως πως ο ζωγραφικός του ψυχισμός κινείται μαχόμενος στο ερωτικό και κοινωνικό αίσθημα με συνθέσεις επικοινωνιακής έντασης σε χρωματικό παραλήρημα. Συλλαμβάνει την φύση επ' αυτοφόρω και από κεί αναδύεται ο μαγικός ρεαλισμός, η γοητεία της αμειψότητας, οι πεποιθήσεις των μορφοπλαστικών του αναζητήσεων και τα διλήμματα, η

mique et à plusieurs niveaux, du peintre primitif, populaire et naïf, et s'identifiera à l'élément grec connu et privilégié dans l'art, de raconter le milieu naturel, social et religieux mythologique, et non de le servir par des concepts idéologiques et des préceptes sociaux.

Les peintres populaires se sont avérés les plus profonds connaisseurs du passé mythologique et historique de notre nation. Son œuvre témoigne combien Kagaras est initié à ce passé et contraint à se mouvoir, comme tous les Grecs, dans le sentiment tragique et dans la vision de la liberté que composent, depuis l'époque préchrétienne, des éléments hétéroclites, l'air, la lumière, le feu, l'eau et la conscience nationale de résistance.

KOSTAS STAVROPOULOS

Ces mêmes éléments qui constituent l'amour de la Nation et sanctifient, parallèlement, comme une pluie fécondante, ses peintres populaires.

Chr. Kagaras gagne notre sympathie non seulement par son œuvre, mais aussi par l'aventure de sa vie qui le fait ressembler à un petit Œdipe populaire destiné, non pas à répondre aux questions du Sphinx au croisement des routes de Thèbes mais à résister jusqu'à la fin de sa vie aux coups de la société. Ce sont eux qui en fin de compte ont forgé son univers mythologique pictural, du même métal que sa conscience sociale de résistant, de même que les faits et gestes des Sisyphes et autres dieux ont fait de lui un homme et un artiste charismatique.

Horizons de Lamia.

Λαμιώτικοι ορίζοντες.

ασίγαστη ελληνική εικαστική του αντιστασιακή συνείδηση και ο θερμός ιδεολογικός κύκλος του αντάρτικου με κορυφαίο της τραγωδίας τον Άρη Βελουχιώτη, τον άγιο των βουνών της Ρούμελης που τον σμίγει διαχρονικά και στεροχρονικά στις ζωγραφικές συνθέσεις του με τον Πάτερ Κοσμά, τον Καραϊσκάκη, τον Παπαφλέσσα και τους Κολοκοτρωνάιους πάνω στ' άλογά τους αρματωμένους και αιωρούμενες ψυχές στις κορυφές του Ολύμπου.

Η δέσμη των έργων που παρουσιάζει σήμερα το Γαλλικό Ινστιτούτο σε αναδρομική είναι ένα μόνο μικρό μέρος και απόσπασμα απ' τις χιλιάδες των έργων που έχει πραγματοποιήσει ο ζωγράφος στη ζωή του. Είναι έργα επιλεγμένα αυστηρά κι ίσως γι' αυτό γίνονται κορμός δίνοντας στον επισκέπτη της έκθεσης μία πρώτη ουσιαστική ιδέα της προσωπικής δημιουργίας του καλλιτέχνη. Τα έργα του Καγκαράς το Ινστιτούτο τα δανείστηκε για την έκθεση από κυρίως ιδιωτικές συλλογές. Όλη η δουλειά του Καγκαράς πριν το 1966 έχει χαθεί. Υπάρχει αλλά παραμένει άγνωστη και η 13χρονη ζωγραφική του δραστηριότητα με τις αγιογραφίες των εκκλησιών γύρω στην περιοχή της Ρούμελης που φτάνουν σχεδόν τις 60 και μόνο οι 11 απ' αυτές είναι ζωγραφισμένες λαϊκά. Οι άλλες έχουν ζωγραφιστεί με έντεχνο λαϊκό πνεύμα της μεταβυζαντινίσουσας αγιογραφίας του μεροκαμάτου. Θυμίζουμε επίσης πως τοιχογράφησε το Ανθρωπολογικό Μουσείο Πετραλώνων Χαλκιδικής το 1980 και ότι κάτι που πρέπει να προσέξει κανείς ιδιαίτερα στους επιγραφούς πίνακές του είναι οι στίχοι του. Έσπασε αυτό το 13χρονο φράγμα αιχμαλωσίας του στην αγιογραφία και πέρασε στην εν δυνάμει ζωγραφική με το διαβατήριο του τελευταίου των λαϊκών ζωγράφων του τελαρώου.

Και ο κύκλος της προσωπικής του ζωγραφικής περιπέτειας θα κλείσει με την πολυεπίπεδη δυναμική γραφή του πριμιτίφ, λαϊκού και ναϊφ ζωγράφου οριστικότερα και θα φανεί ταυτισμένος με το γνώριμο ελληνικό στοιχείο και πρόνομιο στην τέχνη να αφηγείται τον φυσικό, τον κοινωνικό και θρησκευτικό μυθολογικό κύκλο κι όχι να τον υπηρετεί με ιδεολογήματα και κοινωνικές εντολές.

Οι λαϊκοί καλλιτέχνες αποδείχτηκαν μάλλον οι πιο βαθείς γνώστες του μυθολογικού και ιστορικού παρελθόντος του έθνους τους. Και ο Καγκαράς είναι φανερό από το έργο του πόσο είναι μυημένος σ' αυτό και στην ανάγκη να κινείται σαν όλους τους έλληνες στο τραγικό αίσημα και στα οράματα της ελευθερίας, που την συνθέτουν από τα προχριστιανικά χρόνια τα ετερόκλητα στοιχεία, ο αέρας, το φώς, η φωτιά, το νερό και η αντιστασιακή εθνική συνείδηση. Αυτά τα ίδια υλικά συνθέτουν τον Έρωτα του Γένους και παράλληλα καθαγιάζουν τους λαϊκούς εικαστικούς καλλιτέχνες του σαν βροχή της γονιμότητας.

Ο Χρήστος Καγκαράς μας γίνεται συμπαθής όχι μόνο από το έργο του αλλά κι από την περιπέτεια της ζωής του, που μοιάζει σαν μικρός λαϊκός Οιδίπιδας. Μόνο που δεν ήταν προορισμένος να λύσει τα ερωτήματα της Σφίγγας στα σταυροδρόμια της Θήβας. Ήταν προορισμένος ν' αντέξει ως το τέλος της ζωής του τις κοινωνικές κακουχίες, κι αυτές διαμόρφωσαν τελικά τον ζωγραφικό μυθολογικό του κόσμο ίδιο μέταλλο σαν της αντιστασιακής κοινωνικής συνείδησης και τα καμώματα των θεών Σίσσυφου και άλλων που τον έχτισαν σαν άνθρωπο και καλλιτέχνη χαρισματικό.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

S'ouvre la voie de la liberté.

Της λευτεριάς ανοίγει ο δρόμος.

Fille.

Κορίτσι.

